

KOZELKOVSKÉ POSTTETELIŠTNÍ KONOTACE**Milan Kozelka: Teteliště zmrdu
JT's nakladatelství, Krucemburk
2012**

Charakterizuje-li Milan Kozelka (nar. 1948) českou společenskou scénu také jako *Teteliště zmrdu*, lze mu s pocitem smutného zadosťučnění jen přitakat. Mystifikační sarkasmus řady čísel jeho již druhé tematicky příbuzné kolekce vplývá totiž do kulis i slovních výronů jednotlivých aktérů ne příliš odlišně od toho, co dennodenně servírují mediální chrličce. Kozelka už dočista – a v tom vidím jeho neoddiskutovatelný přínos české lexikologii – kodifikoval sémantický posun pojmu „zmrda“ z původně „nechtěně počatého lidského potomka“ do polohy „lidské existence s příznačně přebujelým egem“, kulantně řečeno.

Bylo už zdůrazněno v kritických reflexích předchozího *Semeniště zmrdu* (také 2012), že vnitřní ústrojenství Kozelkových čtivých perzifláží je umně rozehranou implantací vulgarismů do kontextu „slušného jazyka“, jeho oficiální, častěji spíše oficiózní podoby. Také jednodstavcová forma anekdotických historek, absurdně formulovaných zpravodajských relací nebo quasi reportáží zrodily osobitý styl, při jehož aplikaci může být v patřičně vyvedeném obalu sděleno cokoli o čemkoli. Cesta k tomuto formálně vyhraněnému artefaktu nebyla nikterak snadná. Před několika desetiletími by o něm v publikovatelné podobě mohl snít jen čirý fantasta. Nebýt internetového rozvolnění a komunikační provazanosti všeho se vším, jen stěží by se mohlo prosadit tolik tváří jevu, jemuž se říká detabuizace, skutečnosti dnes už bez rozpaků chápané jako nevrátne a definitivní – se všemi klady i zápory. I takové reflexe vyvolává četba *Teteliště*. A také tázání, zda není tak vehementního obna-

žování až příliš, když vlastně stále prožíváme pouhou první etapu této nové bezskrupulózní modelace našich životů. Je ovšem dlužno připomenout, že v literatuře měla detabuizace intimních zón lidské psychiky své předchůdce i soupeřníky, osamělé hráče, jakými byli Whitman, Joyce nebo Kafka, i celé plejády jmen spojených se surrealismem a beatnickou poezií. Pravda, současný stav vykazuje velký posun v oblasti tzv. estetizace vulgarismů „nekonvenční češtiny“, jak to jasnozřivě formuloval a dokumentárně zaznamenal ve svém *Šmírbuchu* koncem 80. let minulého století Patrik Ouředník; dnes to lze doložit v praxi příkladně slovníkem televizního dabbingu.

Z tohoto zorného úhlu jeví se dílo Milana Kozelky jako článek řetězu akcentujícího totální „kontravizi“ světa. V jeho definici dostává podobu semenišť, tetelišť a převtelišť (takto prý bude vyslán do světa třetí díl *Zmrdu*), pojmů sémantického povahou zárodečných a vymezujících teritorií jejich působnosti na všechny složky i fáze společenského konání.

U Kozelky mně vytanula dvě jména symbolicky propojená i s jeho osobní historií. Prvé sahá k aktu v literatuře posledního století značně nadužívaného v totalitních režimech – zbavit osobní svobody nepohodlné protihráče. Takovým bezesporu byl básník, prozaik a divadelník v jedné osobě Daniil Charms (1905–1942). Jeho dílo je cele vykonstruováno na originální mystifikační tezi, že chaos je výchozím stavem světa a nikdy nevíme, do které jeho fáze nakročíme. Charms si sám naordinoval a dále rozvíjel schopnost vidět život jako nekonečný kabaret s tragikomickými výjevy rozvolněné fantazie i černého humoru, což ve třicátých letech ve stalinském Rusku nemohlo skončit dobře. Zemřel jako politický vězeň: po vypuknutí války byl coby „nositel poráženeckých nálad“ zařazen do tranzitního kriminálu a při depor-

taci z Leningradu pravděpodobně nešel smrti hladem. Krutá tečka za tak výjimečným osudem a dílem, jemuž se i u nás dostává v posledních desetiletích patřičného ohlasu. Nevím – a bylo by zajímavé prozkoumat –, do jaké míry se český anarchizující underground, který má v Milanu Kozelkovi svého literárního prostředníka, vyrovnával s jeho fantasmagorickým světem. Charmsovy anekdotické hříčky a převlekové seriály parodující osobnosti ruské literární klasiky jako čeleď schopnou provádět nejrůznější alotria objevovaly se i v předlistopadovém kulturním kontextu jako texty oblíbené a nepředstíraně kalkulující s jinotajným dopadem. Už to, že roku 1983 vyšel v českém překladu výbor jeho poezie pro dětského čtenáře, byl malý zážrak. Uvádím charmsovské konotace také proto, že ani Kozelkovu životaběhu se v normalizačním dvacetiletí nevyhnuly vězeňské epizody a staly se – podobně jako u jeho vrstevníka I. M. Jirouse – do jisté míry konstantou psychosociálního zázvěti jejich próz a básní.

Kompaktností poetiky a markantní cizelací jejích vývojových stadií míří střelka konotačního magnetismu k pólu v české poezii objeveném až polistopadovou edicí: v podstatě celé dílo surrealisty Karla Hynka (1925–1953), za autorova života bohužel nepublikovatelné, je transponováno do podob mystifikujícího symbolična. Odvážná parafráze nejslavnějšího díla národní buditelky *Babička po pitvě*, sled fiktivních minikapitol ze života na Starém bělidle se všemi jednajícími personami, je nad jiné pádným důkazem, jak lze naložit i s takto citlivými literárními zdroji. Pointa v poslední kapitole, kdy je Babička s Viktorou „očkovanou bleskem“ uložena do společné rakve, smuteční průvod ztratí směr a bloudí po cestách zablácených od slz, nepůsobí vůbec jako neústrojný motivický fenomén. Erotické texty *Deníků Malého lorda*, cyklu z let 1948–50 (!), pak bez nadsázky

předbíhají dobu o několik desetiletí – i dnes by mohly svojí slovní sexuální otevřeností pohoršlivě zasáhnout pruderní konzumenty.

Otevřel jsem Kozelkovy druhé *Zmrdu* dva roky po jejich vydání jako víceméně už retrospektivní záležitost: na politickém orloji se mezi tím vyměnili vůdčí apoštolé, figury typu Ratha, Klause, Schwarzenberga, nejděčněji ve sbírce excerpované, budou dříve či později nahrazeny dalšími tvářemi mediálního teteliště. Zůstanou ovšem jako anekdotické figuríny ve výkladní skříni historické epizody českého postkomunismu a plasticky přispějí ve své kategorii k vlastní demytizaci. Pravda, ne vždy jako dokonale vyvedené karikaturní klony svých nositelů. V oddílu „Kopání do mrtvol“ je několik textů (příkladně fiktivní interview redaktorky *Práva* s Janem Husem „Pohořelec“), ve kterých se mluvní stylizace na obou stranách postupně nivelizuje, čímžto ztrácí na síle a bezděčně otupuje satirický dopad. To platí i o „Čikhai Bardo“ s I. M. Jirousem. Dialogické ostří ne vždy tne do živého. V několika číslech („Jogíni“, „Pomáhat a chránit“) frázovitě omílané církevně-restituční pojmosloví působí jako neuzemněný tok nízkého napětí a metané slovní blesky rychle ztrácejí na síle...

Sarkastické alegorie se široce nasazenou verbální municí nicméně mohou a jistě i nadále budou sloužit jako doklad toho, že napružená satira politicko-literárního střihu nespada z nebe. Ba naopak, je jednou z možných pádných reakcí na tázání, odkudže se ve společnosti bere klima otupělé „blbě nálady“ a kdo a čím české teteliště zmrdu reprezentuje. Škoda jen, že Kozelkovi zatím neroste stejně vybavený diskusní partner, protože pořad je o čem se přít a o co se utkat. A jistě nejenom za pomoci kopání do mrtvol.

Mírek Kovářík**PŘÍBĚHY MEZI SLOVY****(Dětský výlov II)**

Příběh je v současné české literatuře pro děti pořád ještě osamělým běžcem. Převažují obrazově oslnivé počiny, výtvarné artefakty, ale napětí a dějových oblouků se najde pomálu. Nicméně – jsou i takové knížky. A stejně jako v minulém „dětském výlovu“ (*Tvar* č. 4/2014) platí, že jejich autory – či autorkami – jsou sice lidé pera, ale v literatuře pro děti jména nezavedená. Tak jestlipak se zavedou?

**Petra Dvořáková: Julie mezi slovy
Ilustrace Katarína Gasko
Host, Brno 2013**

Petru Dvořákovou znají čtenáři jejích dvou drásavých publicistických knih *Proměněné sny* a *Já jsem hlad* i třeba diváci televizní Trinácté komnaty. Její první knížka pro děti se palčivým otázkám a problémům soužití v rodině, jaké známe z autorčina životního příběhu, nevyhýbá – naopak, jde o čelní střet světa představ o něžném dívčím světě s nepřikráslenou realitou. Desetiletá Julie, která se musela s tátou a hyperaktivní sestřičkou odstěhovat z Prahy na venkov, je od malička konfrontována s tak těžkými slovy, jako jsou exekutor, alkoholismus nebo rozvod – a tak se je snaží po svém pochopit a vysvětlit. Knížka je to citlivá, didakticky chytlavá, ale ne suchopárná. Místy dost mrazivá. Bohužel ji trochu degradují ilustrace okatých postavíček s neživými výrazy ve tváři a snaha chytit příliš mnoho zájmců najednou: něčím

je zkrátka Juliin příběh až příliš modelový. Ale je moc dobře, že právě takový příběh u nás vznikl.

**Vladimír Vokolek, ed. Petr Šrámek:
Lidské klubičko
Ilustrace Miloš Kopták
Albatros, Praha 2013**

Tahle kniha je, nazřeme-li jméno jejího autora, samozřejmě plná poezie – ale přesto v sobě nese zajímavý příběh. Příběh spolupráce editora a literárního vědce Petra Šrámka s nakladatelstvím Albatros. Kdo by se nadál, že jím sestavená velkolepá antologie *Nebe peklo ráj. Tyglík české poezie pro děti 20. století* vydaná roku 2009 se dočká pokračování v podobě předloňského souboru *Hrátky drápků odpadky. Krasohled české poezie pro děti 19. století* a vzniku celé edice s názvem *Stoletý kalendář*. V té roku 2012 vyšly „dětské“ (dětem určené či dětmi se zabývající) básně Jaroslava Vrchlického pod názvem *Začarovaný tatránek* a loni právě *Lidské klubičko* Vladimíra Vokolka. Je to počín nejenže v současném Albatrosu spíše nečekávaný, ale také záslužný a edičně důkladně podchycený – včetně doslovu a „edičního uzlíku“. Vladimír Vokolek by se loni dožil sta let a výbor jeho veršů pro děti převážně ze dvou sbírek vydaných souhrnně pod názvem *Dětství* jeho tvorbu připomene z méně známého úhlu pohledu. Básně jsou stylizovány do podoby rozhovoru otce se synem, řeší se někdy nejednoduché otázky v nejednoznačných metaforách – a takové jsou i ilustrace Miloše Koptáka. V něčem Vokolkovy básně připomenou dětskou tvorbu Františka Halase,

v něčem třeba Bohuslava Reynka. Ale Vokolkův hlas je originální, a hlavně stále ještě nový. Ne vždy mu děti musejí porozumět – ale od prvoplánového porozumění tu poezie, ani ta pro děti, naštěstí není.

**Eva Prchalová: Cesta svatým
Vít-ahem
Ilustrace Lela Geislerová
Meander, Praha 2013**

Ambice přesáhnout „pouhý“ příběh a využít jej pouze jako nenápadný můstek do jiných končin ovlivnila i text knihy Evy Prchalové. Autorka je především úspěšná dramatička, ale pro děti už jednu knihu napsala – právě její rukopis *Hromnice aneb Příběh tajemné stopařky* před třemi lety zvítězil v nakladatelské soutěži Albatrosu. *Cesta svatým Vít-ahem* je kniha zvláštní nejen svým názvem a nejen vertikální typografickou úpravou Marka Pistory. Osobitě jsou ilustrace komiksové autorky Lely Geislerové – její výrazný styl je svěží a velkorysý formát knihy dává obrázkům vyniknout. Ale to hlavní: zpočátku nenápadně se vyvíjející příběh dvou v Praze zapomenutých bratrů Amose a Viléma se záhy zvrtně. A to tak pozvolna a plíživě, že čtenář najednou zjistí, že ani neví, jak se v té řiši „za výtahem“, která se otvírá na počátku prázdnin bez dovolené u moře, vlastně ocitnul. Jde o příběh iniciační, už tím vzácný. Způsobem, jakým si autorka pohrává s postavami, a směrem, kterým se příběh ubírá, si nezadá se *Sofiiným světem* Josteina Gaardera. Připočteme-li jazykovou bravuru a vtípnou nekorektnost dětského vnímání světa dospělých, je tu

kandidát na některou z letošních knižních cen.

**Jan Jařab: Tajemství strýce Erika
Ilustrace Jiří Sopko
Meander, Praha 2013**

Tak tohoto autora budou čtenáři znát především jako bruselského kancléře přes lidská práva. Jenže tento původně vystudovaný lékař má prsty v nejedné knižce pro děti – jako překladatel (řekněme, že se „potatil“; Josef Jařab je amerikanistickou kapacitou). Z nejpозорuhodnějších překladů Jana Jařaba zmiňme alespoň knihu *Tam kde žijí divočiny* Maurice Sendaka. Motivací k vydání autorských pohádek se strýcem Erikem v názvu byly příběhy vyprávěné vlastním dětem. Přiznejme si – který rodič si pro vlastní děti někdy něco nevymyslel? Není ovšem snadné přenést rodinné zkazky na papír tak, aby oslovily i další čtenáře. V tomto ohledu asi měla nakladatelka Iva Pecháčková nemálo práce. Ale povedlo se – v této knižce s podtitulem *Šestero pohádek nejen o trpasličích* si skoro každý najde něco. Příběhy v sobě zahrnují různé polohy, z nichž dominuje ta lehce didaktizující, ovšem neustále vyvažovaná subtilní groteskou. Ne všechny nápady jsou bůhvíjak originální – ona by se ale už taky o českých tatíncích-pohádkářích stylizujících se do role těch, kterým to zrovna nejde, dala napsat diplomová práce. Ale ty nejlepší svižné příběhy, například „Strašlivý Břinklouz“ nebo titulní „Tajemství strýce Erika“, námětem i zpracováním vysoce přesahují běžnou produkci v této oblasti.

Radek Malý